

Автор предлагает обогащение словарного запаса с помощью дидактических игр, методов группировки, обобщения, ассоциаций и других способов.

METHODS OF ENRICHING VOCABULARY

T. K. ALEKSANYAN

According to Russian psychologist Vigotsky, a word is a generalization, as well as a unit of communication and thinking. But followers of NLP /R. Dilts, M. A. Pavlova, I. Sakai/ see the word as a unit-symbol, which has great influence on the manifestation of human behavior and management.

Based on the foregoing, the author of this article offers new ways to enrich the vocabulary in the junior and secondary schools. The basis of perception of words and concepts put promotion of the visual /video/, auditory /audio/, and tactile, bodily /kinesthetic/ feeling.

The author proposes to enrich vocabulary with the help of educational games, group methods, generalization, associations and other methods.

ԳՈՅԱԿԱՆ ՈՐՈՇՉԻ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԳՈՅԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲԱՌԱԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ: ՈՒՂՂԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎՈՎ ԳՈՅԱԿԱՆ ՈՐՈՇՉԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Ս. Կ. ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ

ԳԴՀ դասախոս

Որպես քերականական իրողություն՝ բառակապակցությունն ուսումնասիրվում է լեզվի շարահյուսություն բաժնում: Այն բավականաչափ լավ ուսումնասիրված լեզվական իրողություն է: Տարբեր լեզվաբաններ մեզ առաջարկում են բառակապակցությանը վերաբերող գրեթե նույնատիպ սահմանումներ և դասակարգումներ: Ս. Աբրահամյանը գտնում է, որ «բառակապակցությունը շարահյուսական բաղադրյալ միավոր է, որի բաղադրիչ բառերը պահպանում են իրենց բառային արժեքը և կապված են քերականական, բայց ոչ ստորոգման հարաբերությամբ»:¹

Ա. Պապոյանը և Խ. Բաղիկյանը մեզ առաջարկում են նմանատիպ սահմանում. «Երկու կամ ավելի լիմաստ, ստորադասական հարաբերություն ունեցող, նախադասության մեջ մեկ անդամի դեր կատարող, անվանական արժեք ունեցող բառախումբը կոչվում է բառակապակցություն»:²

Մինչդեռ Ռ. Իշխանյանը գրում է, որ «Բառակապակցություն է երկու կամ ավելի բառերի քերականական կապակցությունը, որն արտահայտում է մեկ հասկա-

¹ Ա. Աբրահամյան, Հայոց լեզու, Շարահյուսություն, Երևան, 2004, էջ 5:

² Արտ. Պապոյան, Խ. Բաղիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզվի շարահյուսություն, Երևան, 2003, էջ 38:

ցություն և նախադասության արժեք չի ունենում»:³

Ն. Վիրաբյանը և Լ. Մարգարյանը իրենց «Շարահյուսություն» գրքում գրում են. «Բառակապակցությունը բառերից կազմված շարահյուսական բաղադրյալ միավոր է, որի բաղադրիչ բառերը միմյանց հետ կապված են քերականական հարաբերությամբ և պահպանում են իրենց բառային արժեքը»:⁴

Վերոհիշյալ հեղինակները տալիս են գրեթե նմանատիպ սահմանում և դասակարգում: Ըստ խոսքիմասային պատկանելիության՝ բառակապակցությունները բաժանում են այսպիսի խմբերի՝ գոյականական, ածականական, թվականական, դերանվանական, մակբայական:

Ռ. Իշխանյանը, Ա. Պապոյանը և Խ. Բաղիկյանը առանձնացնում են նաև դերբայական բառակապակցություններ /3, էջ 42; 2, էջ 43 /, իսկ Ս. Աբրահամյանը՝ բայական բառակապակցություններ /1, էջ 9/:

Բայական բառակապակցություններն են առաջարկում նաև Ն. Վիրաբյանը և Լ. Մարգարյանը /4, էջ 6/:

Իշխանյանն առանձնացնում է նաև կապային բառակապակցություններ /3, էջ 47/:

2009 թվականին հրատարակվել է Յ. Ջաքարյան և Յու. Ավետիսյան հեղինակների «Հայոց լեզու. Շարահյուսություն» ձեռնարկը՝ ուղղված բարձր դասարանների աշակերտներին և մանկավարժներին՝ ավարտական միասնական քննություններն ավելի բարձր մակարդակով կազմակերպելու համար: Այս գրքում գրված է. «Բառակապակցությունը լրացման /ստորադասական/ հարաբերությամբ միացած բառերի քերականական կապակցություն է /բացի դիմավոր բայի և դրա լրացման կապակցությունից/⁵ երբեմն բառակապակցություն է համարվում նաև կապը՝ իր կապի խնդրի /կապվող բառի/ հետ միասին. սեղանի վրա, ինձանից բացի, հանուն քեզ, առանց խուճապի»:⁶

Գոյականական բառակապակցության գրեթե անկրկնելի և յուրօրինակ մեկնաբանություն է տալիս Գ. Ջահուկյանը: «Գոյականական բառակապակցությունը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ բառերի այնպիսի կապակցություն, որի գլխավոր անդամը՝ գոյականը, լրացված է մեկ կամ մի քանի լիմաստ բառով: Գոյականական բառակապակցությունը տարբերվում է վերլուծական գոյականական բառաձևից նրանով, որ վերջինս, բացի գոյականից, այլ լիմաստ բառ չի պարունակում: Գոյականական բառակապակցությունը հանդես է գալիս որպես յուրատեսակ ձևակցություն /կոնֆիգուրացիա/, որ նախադասության կազմում ունի նույն գործառությունը, ինչ գոյականական առանձին բառաձևեր....»:⁷

Վերոնշյալ սահմանումներից և դասակարգումների համեմատությունից նկատելի են որոշ նուրբ տարբերություններ: Այնուամենայնիվ, դասակարգման այս կամ այն մոտեցումները հավասարապես ընդունելի են և ավանդական:

³ Ռ. Իշխանյան, Արդի հայերենի շարահյուսություն. Պարզ նախադասություն, Երևան, 1986, էջ 41:

⁴ Ն. Վիրաբյան, Լ. Մարգարյան, Շարահյուսություն, Երևան, 2008, էջ 5:

⁵ Յ. Ջաքարյան, Յու. Ավետիսյան, Շարահյուսություն, Երևան, 2009, էջ 9:

⁶ Նույն տեղում, էջ 10:

⁷ Գ. Ջահուկյան, Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, Երևան, 1974, էջ 291:

Մեզ այս պահին հետաքրքրողը լեզվաբանների առաջարկած, բառակապակցություններին վերաբերող դասակարգումն ու վերլուծությունը չէ: Մեր նպատակն է դիտարկել գոյական որոշիչ ունեցող գոյականական բառակապակցությունները, ցույց տալ, թե այստեղ որ խոսքի մասերը ինչպես են հանդես գալիս որոշիչ պաշտոնով և ինչպես է հանդես գալիս գոյական լրացյալը, երբ ունենում է տարբեր խոսքի մասերով արտահայտված որոշիչ լրացումներ:

Գոյականական բառակապակցություններում որպես գոյականի լրացում-որոշիչ հանդես են գալիս տարբեր խոսքի մասերը: Փորձենք դրանք ներկայացնել առանձին-առանձին:

Գոյականական որոշիչը քերականական կայուն ձև չունի և հանդես է գալիս գրեթե բոլոր հոլովածներով:

Ուղղական հոլովով գոյականական որոշիչներ. սրանք բառեր են, որոնք ընդգրկում են կյանքի տարբեր բնագավառները, ունեն իմաստային տարբեր դաշտեր և կիրառական տարատեսակ շերտեր: Ստորև փորձել ենք խմբավորված ներկայացնել կյանքի՝ մեզ ծանոթ գրեթե բոլոր ոլորտներն ընդգրկող բառերը, որոնք դառնում են գոյականի ուղղական հոլովով գոյական որոշիչ լրացումներ:

- Ազգակցական հարաբերություն արտահայտող բառեր. Հայր Մարդպետ, քույր Թերեզա, մայր Արաքս, քեռի Թորոս, հորեղբայր Մարգար, մորաքույր Սոնա, քվոր Սարգիս, խնամի Վարդան:

- Մարդկանց անուններ և ազգանուններ արտահայտող բառեր. Հրաչյա Աճառյան, Մանուկ Աբեղյան, Արարատ Ղարիբյան կամ Աճառյան Հրաչյա, Աբեղյան Մանուկ, Ղարիբյան Արարատ:

- Հարգանք, պատիվ արտահայտող բառեր. սպարապետ Մարգարետունի, զորավար Անդրանիկ, պարոն Սուրեն, իշխան Գևորգ, օրիորդ Բովարի, դոկտոր Հարությունյան, պրոֆեսոր Սիմոնյան, տնօրեն Հովակիմյան:

- Մասնագիտությունների անվանումներ ցույց տվող բառեր. բժիշկ Ջոհրաբյան, իրավաբան խորհրդատու, ծեռներեց Երիցյան, տնտեսագետ Խլղաթյան, հաշվապահ Գարեյան, երգիչ Ասատրյան, ֆուտբոլիստ Իշտոյան, նաղաշ Դավիթ, ներկարար Համլետ, տիեզերագնաց օդաչու:

- Տարբեր զբաղվածության հարաբերություն արտահայտող բառեր. մելիք Բարխուդար, տեր Սարգիս, գուսան Շերամ, աշուղ Հավասի, վարպետ Մարգար, վարպետ տղա, բեռնակիր մարդ, ուսանող աղջիկ, բարեգործ սփյուռքահայ, թղթակից անդամ, վիպասան Րաֆֆի, քննադատ Փափագյան:

- Անձնանիշ հասարակ անուններ ցույց տվող բառեր, որոնք ցույց են տալիս՝ ա/ տարիքային հարաբերություն. մանուկ հասակ, երիտասարդ դիմորդ, ծերունի վկա, պառավ Իգերգիլ, թզուկ ջրաղաց, Դիլան դայի, Օհան ամի, Մաթո բիծա.

բ/ տեղային հարաբերություն. գյուղացի մարդ, քաղաքացի Վարդանյան, արտասահմանցի վկա, օտարերկրացի գրող, ճամփորդ մարդ, փախստական վկա.

գ/ սեռային հարաբերություն. աղջի Անուշ, տղա Արա, պարոն Ավագյան, տիկին Հայթյան, օրիորդ Շուշանիկ:

- Զինվորական կոչումներ և աստիճաններ ցույց տվող բառեր. գեներալ Մարգարյան, մայոր Խաչատրյան, գեներալ-մայոր Խանդանյան, մարշալ Բաղրամ-

յան, լեյտենանտ Ավագյան, սերժանտ Գրիգորյան:

- Քաղաքների և այլ բնակավայրերի անվանումներ ցույց տվող բառեր. կղզի Աղթամար, անապատ Սահարա, քաղաք Երևան, գյուղ Գեղարքունիք, մարզ Կոտայք, գավառ Տարոն, նահանգ Արիզոնա:

- Աշխարհագրական հատուկ անունների անվանումներ ցույց տվող բառեր. Երևան քաղաք, Արարատ լեռ, Մասիս սար, Ասիա աշխարհամաս, Աֆրիկա մայրցամաք, Վիկտորիա ջրվեժ, Որոտան գետ, Արիզոնա նահանգ:

- Ազգային հարաբերություններ արտահայտող բառեր. հայ զինվոր, ռուս բարեկամ, լեհ ընկեր, գնչու երգիչ, թուրք ենիչերի, պարսիկ վաճառական, հնդիկ նախագահ:

- Բնության երևույթների և առարկաների անվանումներ ցույց տվող բառեր. ծով աչքեր /խելք/, կրակ աչքեր, հուր մագեր, խավար գիշեր, ցուրտ մշուշ, բոց հոգի, կայծակ Վաչո, անձրև արցունք, լույս փարոս:

- Կենդանական աշխարհի անվանումներ արտահայտող բառեր. Առյուծ Միեր, խոզ մարդ, ձուկ մարմին, Գայլ Վահան, Բագե Առաքել, Քունկիկ Ջալալի, քունակ քամի, Գառնուկ ախպեր:

- Բուսական աշխարհի անվանումներ արտահայտող բառեր. վարդ այտեր, կակաչ շուրթեր, ծաղիկ հասակ, մանուշակ աչքեր, ջլուտ Նորիկ, գլուխ Նորիկ:

- Սննդի առարկաների, սննդամթերքի անվանումներ ցույց տվող բառեր. կորեկ հաց, ցորեն լավաշ, մեղր այտեր, շաքար շուրթեր, զեթուն աչքեր, մորի այտեր:

- Աշխատանքային գործիքների անվանումներ ցույց տվող բառեր. Կացին ախպեր, Թուր Կեծակի, սղոց ատամներ, մկրատ լեզու:

- Համաստեղությունների անվանումներ, որոնք համադրված են «համաստեղություն» բառով. Կույս համաստեղություն, Առյուծ համաստեղություն, Կշեռք համաստեղություն, Խոյ համաստեղություն, Փյունիկ հավ համաստեղություն, Օրիոն համաստեղություն, Ցուլ համաստեղություն և այլն:

- Երկնային մարմինների և մոլորակների անվանումներ ցույց տվող բառեր. լուսին երես, արև աչքեր, «Երկիր Նաիրի», արբանյակ «Դիսքավերի», արբանյակ «Ապոլլոն», Սիրիուս աստղ:

- Ամսանունների և շաբաթվա որոշ օրերի անվանումներ. հունվար ամիս, փետրվար ամիս, մարտ-ապրիլ ամիսներ, ուրբաթ օր, շաբաթ օր:

- Տարվա եղանակների անվանումները. գարուն օրեր, Ամառ քույրիկ, Աշուն տատիկ, Ձմեռ պապիկ:

- Նյութ ցույց տվող առարկաների անվանումներ արտահայտող բառեր. ոսկի մատանի, քար սիրտ, մարմար մարմին, արծաթ մագեր /խոսքեր, շողեր/, զմրուխտ դաշտեր, ալմաստ ջրեր, Աշոտ Երկաթ:

- Գիտաբառեր և տերմինների անվանումներ. բիզնես-ծրագիր, բիզնես վարկ, քառակուսի արմատ, շոու բիզնես, ֆիզմաթ դպրոց, գոյական որոշիչ, ածական որոշիչ, գոյական որոշյալ, գոյական հատկացուցիչ, ածական որոշիչ:

- Արվեստի որոշ ճյուղերին վերաբերող բառեր. ջազ երաժշտություն, ռաբիս երգ, ռոք խումբ, ռեփ ժանր, փոփ աստղ:

- Կուսակցությունների, հասարակական տարբեր կազմակերպությունների, հիմնարկ ձեռնարկությունների անվանումներ արտահայտող բառեր. Դաշնակ-

ցություն կուսակցություն, ժառանգություն կուսակցություն, «Անելիք» բանկ, «Նաիրի» կինոթատրոն, «Արարատ» հյուրանոց, «Էրեբունի» հիվանդանոց, «Հայաստան» հանրախանութ, «Վանատուր» ռեստորան, «Գավառ կայան» ԲԲԸ:

- Որոշ բառեր, որոնք ունեն և գոյականական, և ածականական կիրառություններ. աղքատ մարդ, հարուստ տեր, որբ երեխա, անուրջ կույս, խենթ տագնապ, հիվանդ սիրտ, սուրբ հնչյուն, սրբազան մեղք, լուսնկա երազ, գերի կին, առողջ դատողություն:

- Մի շարք վերացական գոյականներ. հրաշք աղջիկ, ցնորք կյանք, մորմոք սիրտ, սեր կյանք, երազ հուշեր, կարոտ թախիծ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ա. Աբրահամյան, Հայոց լեզու, Շարահյուսություն, Երևան, 2004:
2. Հ. Զաքարյան, Յու. Ավետիսյան, Շարահյուսություն, Երևան, 2009:
3. Արտ. Պապոյան, Խ. Բաղիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզվի շարահյուսություն, Երևան, 2003:
4. Ռ. Իշխանյան, Արդի հայերենի շարահյուսություն. Պարզ նախադասություն, Երևան, 1986:
5. Գ. Ջահուկյան, Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, Երևան, 1974:
6. Ն. Վիրաբյան, Լ. Մարգարյան, Շարահյուսություն, Երևան, 2008:

ВЫРАЖЕНИЕ СУБСТАНТИВНЫХ ОПРЕДЕЛЕНИЙ В ИМЕННЫХ СЛОВСОЧЕТАНИЯХ В СОВРЕМЕННОМ АРМЯНСКОМ ЯЗЫКЕ. ОСОБЕННОСТИ СУБСТАНТИВНЫХ ОПРЕДЕЛЕНИЙ В ФОРМЕ ИМЕНИТЕЛЬНОГО ПАДЕЖА

С. К. ХАНДАНЯН

В статье представлены определения и классификации разных лингвистов относительно словосочетаний, их схожести и различий.

Рассмотрены именные словосочетания, имеющие субстантивные определения в именительном падеже. Последние представлены определенными смысловыми группами, касающимися разных сфер жизни.

THE ATTRIBUTE EXPRESSED BY A NOUN IN NOUN PHRASES OF MODERN ARMENIAN LANGUAGE. FEATURES OF ATTRIBUTES EXPRESSED BY A NOUN IN THE NOMINATIVE CASE

S. K. KHANDANYAN

The article presents the attributes and their classification by different linguists. Here we mainly consider the noun phrases, with substantivized attributes in nominative case. The latter are represented by certain semantic groups that relate to different sectors and spheres of life.